

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Special Issue | pp. 8-12 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

SUG'URTA SOHASINING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDAGI O'RNI

Jamolova Xonzoda O'rolboy qizi
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston sug'urta bozori, uning O'zbekiston iqtisodiyotidagi ahamiyatini ko'rsatib berilgan. Shuningdek, sug'urta bozorining barqarorlashuvi va amalga oshirilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar xususida xulosa, taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: sug'urta bozori, sug'urtada investitsiya faoliyati, majburiy sug'urta turlari, qayta sug'urta istiqbollari.

KIRISH

Har qanday iqtisodiyotda sug'urta faoliyati mazkur iqtisodiyotning indikatori bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiy barqarorlik sug'urta sohasining rivojlanishiga imkon beradi, shu o'rinda sug'urta xizmatlari yordamida iqtisodiyotning bir necha bo'g'inlarini rivojlantirishda dastur-ul amal sifatida qo'llaniladi. Sug'urta tashkilotlari tomonidan yig'ilgan sug'urta mukofotlari investitsiya qo'yilmalari sifatida tijorat banklariga depozitlar shaklida, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonlariga aksiya, ulushlar sifatida, ko'chmas mulklarni xarid qilish va boshqa yo'nalishlarga o'tkaziladi va milliy iqtisodiyotda moliya tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. 2024-yil 1-yanvar holatiga O'zbekiston sug'urta bozorida yig'ilgan jami sug'urta mukofotlari hajmi 8 059,7 mlrd so'mni, faoliyat yuritayotgan sug'urta kompaniyalarining jami aktivlari 9 335,9 mlrd. so'mni (o'tgan yilning mos davrida 6 231,7 mlrd. so'm), jami investitsiya qo'yilmalari hajmi 6 149,9 mlrd. so'mni (o'tgan yilning mos davrida 4 751,7 mlrd. so'm) ko'rsatgan. Sug'urta kompaniyalarining ustav kapitallari hajmi 2 298,5 mlrd. so'mga yetib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 122,0 foizga oshgan. O'z mijozlari oldida olgan javobgarliklari doirasida 2023-yilda umumiy sug'urta tarmog'ida 1 568,5 mlrd. so'm, hayot sug'urtasi tarmog'ida 453,6 mlrd. so'm, jami 196,6 mingga yaqin da'vo arizalari bo'yicha 2 022,1 mlrd. so'm sug'urta to'lovlari qoplangan. Yana bir jihat, 2023-yilda O'zbekiston sug'urta bozorida umumiy sug'urta sohasida 1 324,3 mlrd. so'mga teng bo'lgan sug'urta eksporti bajarilgan. 2022-yilga nisbatan sug'urta eksporti hajmi 140,9 foizga oshib, mazkur sohada jami yig'ilgan sug'urta mukofotlaridagi hajmi 17 foizga teng. Sug'urta eksportining asosiy qismi AQSH dollarida hisoblangan. Shunday ekan, O'zbekiston sug'urta bozorida yangi yo'nalishlarni izlab topish, jahon sug'urta bozori bilan integratsiya javrayonlarini tezlashtirish, investitsiya faoliyatini takomillashtirish,

yangi sotuv kanallarini joriy etish va sohani to'liq raqamlashtirish eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Sug'urta nafaqat mijozlarning moliyaviy yo'qotishlarini himoyalash, balki ijtimoiy ahamiyati bilan, moliya tizimini barqaror rivojlanishiga qo'shadigan xissasi bilan, jahon iqtisodiyotiga kirib borish va moliya institutlari bilan teng huquqli hamkorlik o'rnatilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Sug'urta sohasining iqtisodiyotdagi o'rni bo'yicha bir qator olimlar tomonidan o'rganilgan, tahlillar qilingan va xulosalar berilgan, jumladan, D.Bland, K.Pfayffer, R.Karter, V.Idelson, O.Ioffe, K.Grave, L.Luns, O.Notkin, V.Rayxer, shuningdek, Tarasova Yu.A., Arxipov A.P., Belozarov S.A., Yuldashev R.T., Zubes A.N., Knyazova Ye.G., Xolin V.G., Kazansev S.K., Braginskiy M.I., Kaminkina M.G. va boshqa bir qator olimlar tomonidan tahlil qilingan, amaliy yechimlar taklif etilgan. Mamlakatimiz olimlaridan Azimov R.S., Shennayev X.M., Baymurotov T.M., Jumayev N.X., Imomov Sh.B., Yuldashev O.T., Kenjayev I.G', Mirsodiqov M.A., Nasretdinov S.S., Ochilov I.K., Sultonov D.M., Umarov S.A., Shirinov S.E. va Qo'ldoshev Q.M. kabi iqtisodchi omillar sug'urta faoliyati, uning iqtisodiyotdagi o'rni bo'yicha o'z ilmiy qarashlari bilan izohlaganlar. Mazkur maqolada zamonaviy sug'urta bozori va O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni borasida ilmiy va amaliy xulosalar berilgan.

TADQIQOD METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy maqolada sug'urta bozorining va umumiy sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan rolini tahlil qilish borasida jahondagi sug'urta bozori rivojlangan davlatlar tajribasiga tayangan holda O'zbekistonda ham uni kengaytirish, bundan mamlakatimiz iqtisodiyotiga ko'riladigan manfaatlarni, foyda va afzalliklarni qolaversa bu yo'ldagi qiyinchilik, kutilishi mumkin bo'lgan muammolar haqida fikr mulohazalar yuritish uchun vazifalar belgilab olindi. Tadqiqot jarayonida empirik tadqiqotni kuzatish, induksiya, deduksiya, jamlash va ma'lumotlar manbalari o'rtasidagi aloqalarni aniqlash usullaridan va nazariy tadqiqotning analiz va sintez usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oxirgi 5 yil ichida O'zbekiston yalpi ichki mahsulotida sug'urta sohasining ulushi 0,4 foizdan 0,7 foizdan ziyodga yetgan. Buning asosiy sabablaridan biri qayta sug'urta faoliyatidagi keskin yutuqlar, O'zbekiston sug'urta tash-kilotlarining xalqaro sug'urta bozori bilan o'zaro hamkorligining kengayishi, xalqaror reytinglarni qo'lga kiritilishi, bank va sug'urta faoliyatining integrailashuvi va boshqa faktorlarni misol qilish mumkin. 2023-yilda milliy sug'urta tashkilotlari moliya kredit tashkilotlariga 4 037,4 mlrd. miqdorida depozit mablag'larini o'tkazilgan, bu sug'urta tashkilotlari umumiy investitsiya qo'yilmalarining 65,6 foiziga tengdir.

2024 YIL 1 YANVAR HOLATIGA BARCHA INVESTITSIYA QO'YIMLARI

Jami investitsiya	DEPOZITLAR (OMONATLAR)	QIMMATLI QOG'OZLAR	KO'CHMAS MULK	USTAV FONDI	ZAYMLAR	BOSHQA
Jami investitsiyadagi ulushi, %	65,6%	22,1%	8,7%	2,2%	0,8%	0,6%
Investitsiya hajmi, mlrd. so'm	4 037,4	1 357,5	539,5	134,7	46,8	33,9

1-RASM

2024-yil 1- yanvar holatiga barcha investitsiya qo'yimalari to'g'risida ma'lumot Oxirgi yillarda sug'urta tashkilotlarining investitsiya portfelida depozitlar (omonatlar) xissasi ko'payib bormoqda. 2021 yilda jami investitsiya qo'yimalarining 58,9 foizi, 2022-yilda 60,9 foizi, 2023-yilda 65,6 foizi depozitlar ko'rinishida moliya kredit tashkilotlariga o'tkazilgan. Bu birinchi navbatda, bo'sh pul mablag'larini likvidli yo'nalishga joylashtirish hisoblansa, ikkinchidan, "bank insurance" tizimi bilan aloqador. O'zbekiston sug'urta bozorida 2023-yilda yig'ilgan sug'urta mukofotlari hajmi 8 059,7 mlrd. so'mni tashkil etib, 2022-yilga nisbatan 129,3 foizga oshgan. Lekin, bu o'sish ko'rsatkichi oxirgi yillardagi eng past natijaga teng. 2023-yilda hayotni sug'urta qilish sohasida yig'ilgan sug'urta mukofotlari hajmi qariyb 4,7 barobarga tushgan. O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksining 378-moddasiga asosan soliq to'lovchilarning ish haqi va boshqa daromadlarining hayotni uzoq muddatli sug'urtalash (hayot sug'urtasi sohasining barcha toifalarida) bo'yicha sug'urta mukofotlarini to'lash uchun O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirishga litsenziyasi bo'lgan yuridik shaxslarga qaratilgan qismi soliq solinmaydigan daromadlarga teng edi³. Mazkur davrda hayot sug'urta sohasi rivojlanib, 2022-yilda umumiy yig'ilgan sug'urta mukofotlarida 24 foiz ulushgacha tenglashdi.

2021–2023-yillarda sug'urta sohalari xususida sug'urta mukofotlari hajmi, mlrd. so'm⁴ O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 30-dekabrda O'RQ-812-son "Soliq va budjet siyosatining 2023-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuni 26-moddasiga kora mazkur imtiyozlar olib tashlandi. Shuni alohida ta'kidlash darkorki, mazkur imtiyoz orqali fuqarolarimizning hayot sug'urtasiga qiziqishi ortgan va hayot sug'urtasi geografiyasi oshib borayotgan edi. O'zbekistonda o'rtacha 10 foiz atrofida inflatsiya darajasini hisobga olganda, mazkur imtiyoz sohayi rivojlantirishni muvozanatlashtirayotgandi. 2023-yilda O'zbekistonda tovar va xizmatlar eksporti hajmi 16 169,6 mln. Dollarga teng bo'lib (nomoneta oltindan tashqari), 2022-yilga nisbatan 4,5 foizga o'sdi⁶.

Chet el sug'urta, qayta sug'urta tashkilotlariga 1 522,6 mlrd. so'm ekvivalentiga teng summada qayta sug'urtalashga risklar transfer qilingan, bu shuncha miqdordagi sug'urta mukofotlarini xorijga ketgan degani. Chet eldan qayta sug'urtaga qabul qilingan va chet elga qayta sug'urtaga berilgan risklar bo'yicha qayta sug'urta mukofotlari saldosi 2023-yilda 198,3 mlrd. so'm chet elga mablag' chiqarilganini anglatadi. 2022-yilda ijobiy saldo natijasini ko'rsatgan edi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston iqtisodiyotida va uning rivojlanishida sug'urta sohasining ro'lini tahlil qilgan holda ushbu xulosa va takliflarni keltirish mumkin:

-sug'urta kompaniyalarida investitsiya qo'yilmalarining kopayishi bu mamlakat pul oqimlariga ijobiy ta'sirda boladi. Moliya kredit tashkilotlariga otkazilayotgan investitsiyalar hajmini oshirish uchun sug'urta kompaniyalarining investitsiya qo'yilmalariga nisbatan shartlarini biroz qisqartirish darkor.

-O'zbekistonda hayot sug'urta sohasida 8 ta sug'urta kompaniyasi faoliyat olib borayotgan edi. Bugungi kunga kelib 4 ta sug'urta kompaniyasi nisbatan faol faoliyat olib bormoqda. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 30-dekabrda O'RQ-812-son Qonuni 26-moddasiga, asosan, amalda bo'lgan imtiyozlarning olib tashlanishi hayot sug'urta sohasining rivojlanishida yo'qotishlarga saba bo'ldi. Hayot sug'urtasi sohasidagi avval mavjud bo'lgan (soliq to'lovchilarning ish haqi va boshqa daromadlarining hayotni uzoq muddatli sug'urtalash (hayot sug'urtasi sohasining barcha toifalarida) bo'yicha sug'urta mukofotlarini to'lash uchun O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirishga litsenziyasi bo'lgan yuridik shaxslarga qaratilgan qismi soliq solinmaydigan daromadlarga tenglashtirilgan) imtiyozni qayta ko'rib chiqish va amaliyotda tadbiq etish kerak. Mazkur imtiyoz hayot sug'urta sohasini rivojlantirish uchun asos bo'ladi. Fuqarolarimizning ish haqi va boshqa daromadlaridan hayotni uzoq muddatli sug'urtalash uchun ajratadigan mablag'laridan berilgan imtiyozdan ko'ra hayot sug'urta tashkilotlari tomonidan ularning faoliyati rivojlanishi natijasida davlat budjetiga to'laydigan soliqlarining ulushi keskin kopayadi.

-qayta sug'urta munosabatlarini barqarorlashtirish va mamlakatga valyuta tushumlari kirib kelishini riqollab-quvvatlash yo'lida sug'urta tashkilotlarining ajratilgan aktivlariga qaratilgan talablar, qayta sug'urta munosabatlarida hamkor sug'urta kompaniyasiga (xalqaro reyting talablari) qo'yilgan shartlar, yirik risklarga qo'yilgan talablarni qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 23-noyabrda O'RQ-730-son "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 30-dekabrda O'RQ-812-son "Soliq va budjet siyosatining 2023-yilga mo'ljal-langani asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonuni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 108-sonli "Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirishning kompleks chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
5. Moliya vazirining 2008-yil 20-noyabrda 107-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risida"gi Nizom.
6. <https://napp.uz/uz/pages/statistics-and-analysis-forim>.
7. Sharobiddinov A.G. O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari. Yashil iqtisodiyot va tarqqiyot jurnali, 2023-yil 11-12-soni, 944-949-betlar.

8. Joraboyev J.A. Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar. Yashil iqtisodiyot va tarqqiyot jurnali, 2024-yil 3-soni, 348-354-betlar.

9. <https://napp.uz/uz/> va <https://imda.uz/> saytlarida Sug'urta sohasida maxsus vakolatli davlat organining turli yillarda sohaga oid chop etgan statistik ma'lumotlari.

10. Umarov S.A. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida O'zbekistonda sug'urta faoliyati rivojlanishini boshqarish. I.f.d. ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2012. – 49-b.

11. Shennayev X.M. O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari. Monografiya. – T.: "Iqti -sod-moliya", 2021. – 336 b.

12. Yuldashev O.T. O'zbekistonda hayot sug'urtasini rivojlantirishning konseptual asoslari. Monografiya. – Qarshi.: "Intel-lekt", 2022. – 290-b.6
<https://sputniknews.uz/20240220/ozbekiston-eksport-hajmi>

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

